

Oponentský posudok habilitačnej práce:

PhDr. Miloš Klátik, PhD. *Evanjelický príspevok k slovenskej národnej identite*. Univerzita Komenského v Bratislave. Evanjelická bohoslovecká fakulta, Bratislava, 2013.

Habilitačná práca má celkove 186 strán, za hlavným textom (174 strán) nasleduje záver a bibliografia, ktorú tvoria pramene (archívne dokumenty) a ostatná použitá literatúra. Obsahom predloženej práce je problematika slovenskej národnej identity z hľadiska prínosu evanjelikov augsburského vyznania k jej postupnému utváraniu od 16. storočia, teda od šírenia reformácie na Slovensku, až po rok 1918, resp. vznik prvej ČSR. Zámerom autora bolo národno-kultúrny prínos slovenských evanjelikov predstaviť v úzkej spätosti s podstatou ich evanjelického vierovyznania, teda ako dôsledok uplatňovania reformačných zásad v nielen duchovnom, ale aj v národno-kultúrnom živote. Medzi reformačné zásady patrilo, okrem iného, zdôraznenie dôležitosti materinského jazyka na bohoslužbách, vo výchove a vzdelávaní, čím Lutherova reformácia podnietila rozvoj národných kultúr v novoveku. Táto skutočnosť našla svoj výraz aj na území dnešného Slovenska v bývalom Uhorsku, o čom svedčí činnosť celého radu známych i menej známych osobností evanjelickej cirkvi. Dôraz na význam materinskej reči si autor všíma už v pôsobení Konštantína a Metoda na Veľkej Morave a Majstra Jána Husa na pražskej univerzite. (12).

Metodologicky sa autor opiera o historicko-deskriptívny postup so snahou o kombináciu analýzy a syntézy získaných poznatkov a výsledkov výskumu. (177). Samotná problematika je spracovávaná na širšom cirkevno-dejinnom a literárno-historickom podklade, pričom jej základnou ideovou osou je aplikovanie teologického učenia Luthera o dvoch ríšach v pôsobení evanjelickej a. v. cirkvi na Slovensku. (10, 17). Výber témy poukazuje na potrebu venovania pozornosti evanjelickým osobnostiam, ktoré sa „svojimi postojmi zaslúžili o udržanie Lutherovho učenia u nás v 17. a 18. storočí, pričom zachovaním vieroučného základu prispeli aj k prejavom slovenskej národnej identity.“ (10). V práci sa hľadajú a rozoberajú príklady konkrétnych postáv evanjelickej cirkvi, ktorých činnosť na národnom poli a v rôznych oblastiach náboženského a kultúrno-spoločenského života, ako aj v oblasti výchovy a školstva, „bola dôkazom prítomnosti zásad Lutherovho učenia o dvoch ríšach v evanjelickom prostredí.“ (179).

Práca rámcovo a obsahovo zasahuje do domácich cirkevných a literárnych dejín, v určitej miere do systematickej, resp. reformačnej teológie, čiastočne do filozofie. Svojim charakterom je skôr informatívna a dokumentačná, čo zrejme bolo aj úmyslom autora. Cieľom práce podľa autora nebolo prezentovanie participácie evanjelických osobností na rôznych ideových a národno-politických programoch a koncepciách, ale poukaz na „prepojenie vieroučného základu evanjelickej cirkvi s prejavmi národnej identity evanjelikov augsburského vyznania.“ (175). Cieľu práce autor podriaďuje tri hlavné kapitoly: 1. Luteranizmus a národná angažovanosť; 2. Nositelia luteránskych impulzov a ich vplyv na prejavy slovenskej identity v období 1517 – 1781; 3. Angažovanosť evanjelikov v národnom obrodení (1781 – 1918).

V prvej kapitole (12an) sa autor venuje otázke Lutherovho učenia a národnej angažovanosti s poukázaním na význam nemeckej reformácie, ktorá bola v prvom rade náboženským hnutím, ale mala aj sociálne a politické dôsledky. Významne ovplyvnila vývoj myslenia a spoločnosti v Európe, ktorý smeroval k vytvoreniu novodobých národných štátov. Takmer každá európska krajina bola nejakým spôsobom zasiahnutá reformačným hnutím vrátane Uhorska. Druhá kapitola (45an) predstavuje celý rad nositeľov reformačných myšlienok na

Slovensku od rozšírenia reformácie v 16. storočí do Tolerančného patentu roku 1781, pričom si všima ich vplyv aj na určité náznaky a prejavy slovenskej identity. Ide o početné osobnosti do roku 1610, ďalej E. Lániho a prvých superintendentov, Masníka, Simonidesa a vyhnančov pre vieru, D. Krmana ml., M. Bela atď. Tretia kapitola (97an) patrí k ťažiskovým. Podáva obraz pôsobenia a diela sedmich pomerne rozmanitých osobností, evanjelických kňazov, ktorí sa rôznym spôsobom zaslúžili o formovanie a šírenie slovenského jazyka, vzdelanosti, duchovnej a mravnej kultúry národa. Rozoberá sa tvorba a činnosť známych a popredných osobností (Michal Miloslav Hodža, Daniel Lichard), ale aj menej známych, hoci nemenej významných (Samuel Tomášik, Juraj a Ján Slávik). Zaradenie M. R. Štefánika na konci radu nie je celkom kompatibilné, ale keďže skúmané obdobie končí rokom 1918, jeho miesto má v tomto kontexte aj symbolický rozmer. Autor si je tu istý svojimi tvrdeniami aj na základe svojich článkov, štúdií a prednášok o týchto osobnostiach, ktorých výsledky tu využíva.

Záver obsahuje stručné zhrnutie spracovaných poznatkov. Výsledok výskumu sa javí v súhrnnom podaní zásluh slovenských evanjelikov pri tvorbe národnej identity na základe ich vieroučného reformačného východiska. (5, 175). Súborným charakterom práca trochu pripomína staršie dielo *Služba národu I* (ed. S. Š. Osuský, Tranoscius, 1938), venované evanjelickým národovcom, literárnym pracovníkom, vojakom, účastníkom domáceho odboja, martýrom a všetkým, ktorí sa rôznym spôsobom zaslúžili o vec národa a obetovali za jeho slobodu v období pred a počas prvej svetovej vojny. Podľa autora reformačný „základ Lutherovho učenia formoval slovenských evanjelikov k práci pre cirkev a národ.“ (176). Táto téza vyznieva ako klišé, historicky však platí. To, že evanjelici hlboko zasahovali do vývoja slovenského národného života bolo výsledkom evanjelického prostredia, z ktorého vzišli. Spolu s pojmom „národná identita“ je fenomén „evanjelické prostredie“ *cantus firmus* celej práce, ku ktorému sa autor neustále vracia (6, 101, 149, 155, 161, 176 etc.).

Téma habilitačnej práce je spracovaná nielen z odborného, ale aj z luteránsko-konfesionálneho hľadiska. Dáva nazrieť do histórie evanjelickej cirkvi augsburského vyznania na Slovensku a jej významných dejateľov. V práci sú podané základné reálie slovenského luteranizmu, ktoré sa týkajú vzniku a vývoja zriadenia cirkvi, jej štruktúr, spolkov, škôl, teologického učenia a bohoslužobných poriadkov, náboženskej a literárnej spisby, školstva a inštitúcií slovenských evanjelikov so zreteľom na ich podiel a prínos pri tvorbe rôznych foriem národného života. Práca dosvedčuje biblické a reformačné zakotvenie evanjelickej cirkvi. Prostredníctvom predstavených osobností poukazuje na životnosť luteránskej tradície. Dejinné utrpenie, ktorým evanjelictvo prešlo v 17. a 18. storočí (bratislavské súdy, evanjelickí martýri a galejníci, D. Krman, S. Hruškovíc atď.) ho ešte viac priblížilo k národu, ako sa to prejavilo najmä v dobe obrodovania (Kollár, Kuzmány, Štúr, Hurban, Hodža) a v ďalších desaťročiach činnosti starších a mladších štúrovcov až do vzniku ČSR roku 1918, keď sa po páde monarchie objavili nové úlohy a možnosti práce evanjelickej cirkvi v nových štátoprávnych pomeroch (Janoška, Zoch, Ruppeldt, Rázus, Osuský atď.). To je však už za tematickým rámcom tejto práce.

Konfesionálny a mierne apologetický ráz práce možno vysvetliť snahou autora zdôrazniť v súčasnosti stále nedoceňovaný či obchádzaný fakt, že slovenské evanjelictvo tvorí dôležitú a neodmysliteľnú súčasť našich duchovných, národných a kultúrnych dejín. Kladoť prácu je jej vecný, objektívno-informatívny charakter. Autor sa pokúsil spracovať rozsiahle obdobie s vlastným výberom osobností v prehľadnom podaní. Keďže v niektorých prípadoch išlo o prvé priblíženie doteraz menej známych postáv evanjelickej cirkvi, bolo treba vychádzať aj z ich pôvodných prác a až následne využívaním už existujúcich diel a článkov. V práci vidieť, že autor sa prevažne opiera o sekundárne zdroje (Ďurovič, Petrik, Hajduk, diela slovníkové a

encyklopedické) na úkor pôvodných prác vybraných postáv. V takomto prípade potom neboli možné hlbšie analýzy pôvodných diel (až na výnimky), čím utrpela vedecká stránka kritického poznámkového aparátu. Na druhej strane tento fakt vyvažujú odkazy na pramenné zdroje, konkrétne archívne dokumenty evanjelickej cirkvi.

V tejto súvislosti treba povedať, že zaoberanie sa evanjelickým príspevkom k národnej identite v našich dejinách je metodologickou a heuristickou otázkou, t.j. ako sa metodicky dopracovať k objavu nových poznatkov, keďže ide, ako sám autor priznáva, o veľmi rozsiahle obdobie (177). Z tohto dôvodu je zrejme efektívnejšie sa zamerať buď na časovo ohraničené obdobie, napr. jedno storočie, alebo na región či seniorát. V histórii evanjelickej cirkvi ide totiž nie o desiatky, ale stovky rôznych osobností, farárov, učiteľov, politikov, básnikov, vedcov, národohospodárov, v ktorých tvorbe a činnosti by sa našli národno-kultúrne prvky. Obsiahnuť celý vývoj, všetky osobnosti so súčasným rozborom týchto prvkov v jednej práci je viac ako náročné. Plošné a teda menej analytické zachytenie (ako je to v tejto práci) je do istej miery možné, vyžaduje však zreteľnejšie metodologické zdôvodnenie.

Habilitačná práca predstavuje dôležitý príspevok do postupne sa rozrastajúcej oblasti fundovaného zaoberania sa rôznymi postavami, obdobiami a medzníkmi v histórii evanjelickej cirkvi na území dnešného Slovenska. Zároveň svojim zameraním patrí k ojedinelým pokusom spracovať vývoj národnej identity z hľadiska evanjelického prínosu a evanjelickej teológie, ak nepočítame staršie Osuského dielo *Slovenské evanjelictvo a národ* (Nové Mesto nad Váhom, 1926). Práca prezrádza autorovu osobnú zainteresovanosť až bytostný záujem o problematiku dejinného prínosu evanjelickej cirkvi a jej osobností do slovenskej duchovnej a národnej kultúry na základe ich reformačného presvedčenia. Habilitačnú prácu aj napriek niektorým pripomienkam prijímam a navrhujem na ďalšie habilitačné pokračovanie s tým, aby PhDr. Milošovi Klátikovi PhD. na jej základe a po splnení všetkých potrebných náležitostí bol udelený vedecko-pedagogický titul docenta evanjelickej teológie.

Bratislava 27. 12. 2013

Doc. ThDr. Peter Gažík